

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СЕЛА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Л.Г.Ярова, старший викладач

*Таврійський національний університет ім. В.І.Вернадського,
м.Мелітополь*

В статті розглянуто вплив економічних факторів на розвиток трудового потенціалу в Запорізькій області. Визначено основні заходи для подальшого забезпечення життєвого рівня селян та поліпшення умов праці сільських працівників.

В статье рассмотрено влияние экономических факторов на развитие трудового потенциала Запорожской области. Определены основные мероприятия для дальнейшего обеспечения жизненного уровня крестьян и улучшения условий труда сельских работников.

Постановка проблеми. При становленні ринкових відносин в Україні відбувається надмірне розшарування населення за рівнем життя. За межею малозабезпеченості і бідності, що зумовлює соціально-економічну нестабільність, опинилася значна частина сільського населення. Для вирішення цієї важливої проблеми необхідно сформувати дійові фінансові механізми і економічні фактори, які б сприяли підвищенню доходів населення і гарантій їх соціального захисту. Метою дослідження є виявлення структури доходів, грошових витрат та умов праці сільського населення.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема підвищення життєвого рівня населення і гарантій щодо соціального захисту займалися: В. Дієсперов, Д. Богиня, К. Якуба, П. Саблук, М. Орлатий, В. Рябоконт, Ф. Саєнко, Е. Лібанова та інші. Зокрема, П. Саблук, М. Орлатий та інші дослідили матеріальний добробут сільських жителів та проблеми забезпечення населення необхідними матеріальними благами [2].

В працях Ф. Саєнко зазначено, що в останні роки в Україні спостерігається значне розшарування населення за рівнем матеріального добробуту. За даними досліджень інституту соціології

НАН України, у структурі нашого населення відсутній середній клас, в той час як частка бідних становить 90% [4, с.11-12].

Е. Лібанова, відомий фахівець з дослідження соціального стану держави, відмічає важливий факт: “питома вага оплати праці у ВВП знизилась з 53% у 1990 р. до 45% у 2000 р., а в грошових доходах населення частка оплати праці зменшилась з 71 до 49%”, що говорить про збідніння населення [1].

К. Якуба відзначає, що важка фізична праця, низький рівень механізації сільськогосподарського виробництва та символічна оплата праці перетворили працівників аграрного сектору на безоплатних годувальників всього суспільства, а зниження життєвого рівня селян призвело до кризових явищ у відтворенні трудового потенціалу аграрної сфери [7, с.80].

За даними наукових досліджень Рябокони В.П., у сільських жителів доходи від підсобного господарства утворюють половину сукупного доходу сім'ї, в той час як заробітна плата — лише 15,5% [3, с.20].

Зниження рівня реальних доходів сільського населення та його розшарування вимагає від державних органів розробки соціальних програм і заходів щодо соціального захисту населення. З цією метою Указом Президента України від 15 серпня 2001 р. було затверджено Стратегію подолання бідності, яка передбачає впровадження стратегічних напрямів щодо підвищення рівня життя населення, скорочення масштабів бідності [6].

Підвищення матеріального добробуту селян в ринкових умовах господарювання є головним завданням, яке необхідно дослідити на регіональному ринку.

Формулювання цілей статті. Вдосконалення нормативно-правових, організаційних та економічних заходів на державному та регіональному рівні, спрямованих на підвищення життєвого рівня населення і гарантій щодо до соціального захисту, що сприятиме сталому розвитку суспільства та здатності нації забезпечити задоволення сучасних потреб людей, не обмежуючи при цьому відповідних можливостей майбутніх поколінь.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складовим елементом управління трудового потенціалу є стимулювання трудової,

творчої активності. Особливого значення ця проблема набуває в теперішній час через низку причин. По-перше, в останні роки різко знизилась частка заробітної плати в доходах населення. По — друге, серед значної частини молоді розповсюджено негативне ставлення до формування особистих доходів шляхом оплати праці. По-третє, управління трудовим потенціалом охоплює проблему якійсної і кількісної відповідності особистого і матеріального чинника виробництва.

Оплата праці — головний із економічних важелів управління трудовим потенціалом і основне джерело життєвих засобів. Протягом останніх років заробітна плата поступово зростає, та зростає і рівень життя. Середньомісячна заробітна плата зайнятих в галузях економіки області, за даними Запорізького управління статистики, в 1995 році складала 84 грн., а в сільському господарстві 40 грн., а на кінець 2003 року — відповідно 541 грн., і 272 грн. Робітники сільського господарства одержують заробітну плату в 1,9 раза менше, ніж в цілому в галузях економіки, у 2,7 раза менше, ніж в промисловості, у 3,6 раза менше, ніж у фінансовій діяльності і посередницькій діяльності, де склався самий високий рівень заробітної плати у 2003 році — 982 грн. Зростання заробітної плати в цілому по Запорізькій області у 2003 році в порівнянні з 1995 роком відбулося в 6,4 раза, а у сільському господарстві в 6,8 раза, але заробітна плата залишається дуже низькою. Рівень оплати в економіці в 2003 році забезпечував 1,5 прожиткового мінімуму працездатного населення, в сільському господарстві він складає 0,7 прожиткового мінімуму.

Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника протягом 2003 року змінювалась нерівномірно. Найвищою вона спостерігалася у серпні. У цілому за 2003 рік середньомісячна заробітна плата дорівнювала 271,97 грн., що на 12,9% більше, ніж рік тому; за одну відпрацьовану годину — відповідно 1,70 грн. та на 14,9%.

Слід відмітити, що середньомісячна заробітна плата у галузі складає половину її рівня по області. Тільки у працівників К-Дніпровського району її розмір перевищував встановлену величину

прожиткового мінімуму (365 грн.). Спостерігалась її диференціація від 397,42 грн. у К-Дніпровському до 199,64 грн. у Великобілозерському районах.

Низький рівень заробітної плати та пенсійного забезпечення, заборгованість з заробітної плати стали головними причинами виникнення і поширення бідності.

За статистичними даними, розмір доходів в середньому за місяць на одне домогосподарство по Запорізькій області в цілому у 2002 році складав 649,4 грн., в міських поселеннях 653,8 грн., в сільській місцевості 635,3 грн., в 2003 році в усіх домогосподарствах — 812,3 грн. Оплата праці в сільській місцевості складала 17,0%, пенсії 14,4%, вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства, 23,9%, основна частина доходу була одержана від продажу сільськогосподарської продукції — 22,3%.

Система соціального забезпечення, яка складається з пенсійного та медичного забезпечення, надання пільг населенню у користуванні житлово-комунальними послугами, житлових субсидій, грошової допомоги малозабезпеченим та інші, потребує істотних змін.

Спад сільськогосподарського виробництва, економічна криза, інфляція призвели до погіршення матеріального добробуту населення. Погіршилось харчування селян, зокрема м'ясом і м'ясопродуктами (2,0 кг в місяць на одну особу), рибою і рибопродуктами (1,9 кг), фруктами, ягодами, горіхами, виноградом (4,7 кг). Основні продукти, які споживає населення — це молоко і молочні продукти (16,6 кг), картопля (10,0кг), овочі і баштанні (14,1 кг), хліб і хлібопродукти (12,1 кг).

Незбалансоване харчування негативно позначається на людському організмі, погіршує стан здоров'я і впливає на відтворення трудового потенціалу, знижує трудову активність людини.

У 2002 р., за даними Запорізького обласного управління статистики, у структурі грошових витрат переважна частина доходів витрачалась на харчування 52,6% всіх грошових виплат в усіх домогосподарствах; 54,9% в міських поселеннях і 43,3% в сільській місцевості, а в 2003 році — 50,7% в усіх домогосподарствах.

На придбання непродовольчих товарів витрачається в сільській місцевості 22,8% грошових витрат, яких вистачає тільки на придбання малої кількості непродовольчих товарів, на послуги витрачається 6,1%, в інших витратах (24,6%) переважають витрати на особисте підсобне господарство, будівництво житла.

Аналіз структури грошових витрат свідчить, що рівень життя селян дуже низький і основна частина грошових витрат припадає на придбання продовольчих товарів. Поліпшення матеріального добробуту населення, підвищення рівня якості його життя і, як наслідок, розвиток трудового потенціалу можливі при забезпеченні економічного зростання реальних доходів населення шляхом проведення реформування системи соціального захисту.

Продуктивне відродження виробництва, спрямоване на досягнення відповідного життєвого рівня населення, може відбуватись за умови всебічного врахування системної дії багатьох факторів, що його зумовлюють. Одним з них є забезпечення виконання Національної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища. Для прийняття ефективних управлінських рішень необхідно мати достовірну інформацію та повний аналіз причин і обставин, які впливають на ситуацію щодо охорони праці на підприємствах області. З метою отримання таких даних проводиться щорічне статистичне обстеження стану умов праці, пільг та компенсацій за роботу в несприятливих умовах.

Станом на 31 грудня 2003 року на підприємствах і в організаціях промисловості, будівництва, транспорту, зв'язку та сільськогосподарського виробництва області працювало 305,8 тис. осіб, з них 122,2 тис. жінок (40,0% загальної чисельності зайнятих у цих видах економічної діяльності).

Згідно з даними обласного управління статистики, з усієї кількості працюючих 90,4 тис. осіб, або 29,6%, зайняті в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам.

В промисловості області в таких умовах працювало 81,0 тис. осіб, або 38,5% загальної чисельності працівників, зайнятих у цьому виді діяльності, в сільському господарстві — 1,2 або 2,8, в будівництві — 3,8, або 25,7, на транспорті (включаючи пошту та зв'язок) — 4,4 тис. осіб, або 12,1%.

Згідно з діючими нормативними документами державою розроблено систему пільг та компенсацій працівникам, робочі місця яких не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, мета їх — стимулювання і компенсація праці при виконанні робіт у важких, шкідливих та небезпечних умовах. За статистичними даними, в 2003 році чисельність працівників обстежених видів економічної діяльності, яким надано хоча б один із видів пільг або компенсацій, становила 104,7 тис. осіб (34,2% облікової кількості штатних працівників), в тому числі у промисловості — відповідно 89,4 (42,4), на транспорті — 9,7 (26,8), в сільському господарстві — 1,3 (3,0), будівництві — 4,3 тис. осіб (28,6).

Разом з тим слід відзначити, що окремі підприємства не в повному обсязі або з порушеннями надавали працівникам різні пільги та компенсації, не всі підприємства виконували і заплановані заходи щодо приведення робочих місць у відповідність з діючими санітарними нормами.

Свідченням неефективного вирішення багатьох проблем сьогодення з питань охорони праці є наявність в області виробничо-обумовленої захворюваності та виробничого травматизму.

У 2003 році 48,8% потерпілих працювали в промисловості, 13,7 — в сільському господарстві, 6,9 — в будівництві, 6,5 — на транспорті, 24,1% — в інших видах економічної діяльності.

За окремими видами економічної діяльності найвищий рівень травматизму був у будівництві (2,0 рази вище середньо обласного), в обробній промисловості (на 50,0%) та сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві (38,9%). Серед районів — на підприємствах: Великобілозерського (4,8 особи), Куйбишевського (3,3 особи), Якимівського (2,6), Токмацького та Чернігівського районів (2,3 особи).

Проведений аналіз показав, що працівники з різних причин недостатньо захищені в робочому процесі. Наявність шкідливих і небезпечних факторів виробництва негативно впливає на стан здоров'я працюючих, тривалість життя та працездатність. Вони загрожують збереженню і розвитку трудового потенціалу.

Висновки. Трудовий потенціал села, його інтенсивне нарощування значною мірою залежить від якісного споживання матеріаль-

них і духовних благ, від забезпечення життєвого рівня селян та умов праці і повинно здійснюватись за такими основними напрямками: задоволення матеріальних потреб, реформування системи оплати праці, стимулювання малого та середнього бізнесу, державна підтримка розвитку присадибної форми господарювання, забезпечення соціального захисту сільського населення, надання пільгових кредитів для придбання засобів малої механізації, збільшення реальних доходів селян, легалізація тіньової економіки, охорона праці.

Питання забезпечення сільського населення справедливою оплатою праці, її своєчасною виплатою, психологічного та соціального впливу на працівників, що кожен день працюють у несприятливих умовах, та їх постійна занепокоєність щодо небезпечних умов праці повинні бути постійно предметом особливої уваги фахівців та представників уряду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лібанова Е. Бідність в Україні: діагноз поставлено – будемо лікувати? // Дзеркало тижня. – 2001. – № 13 (337).
2. Матеріальний добробут сільських жителів / За ред. П.Т.Саблука, М.К.Орлатого. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2002. – 369 с.
3. Рябоконт В.П. Економіка та соціальні проблеми розвитку сільського господарства України в сучасних умовах. – Автореф. докт. дисерт. 08.07.02. – К., 2001.- С.20.
4. Саєнко Ф. Феномен і особливості бідності в Україні // Україна: аспекти праці. – 1997. – №7.- С. 11-12.
5. Статистичний щорічник Запорізької області за 2003 р. – Запоріжжя, 2004. – 480 с.
6. Указ Президента України від 15 серпня 2001 р., № 637 “Про Стратегію подолання бідності” // Офіційний вісник України. – № 33. – 2001. – Ст. 1525.
7. Якуба К.І. Сільське населення та його роль у реформуванні аграрної сфери // Економіка АПК. – 1999. – №3.- С.80.